

РОЗДІЛ VI. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.98: 343.61

КЛАСИФІКАЦІЯ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ

Січковська І.В., к.ю.н., доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ (i.sichkovska@ukr.net)

Досліджено найбільш поширені класифікації слідчих ситуацій, запропоновані вченими-криміналістами, критерієм розподілів яких є різноманітні підстави. Також запропоновано класифікацію типових слідчих ситуацій, які виникають під час розслідування вбивств. Визначено, що основою класифікації слідчих ситуацій є класифікаційні основи, які утворюються залежно від категорії кримінальної справи, криміналістичної характеристики виду злочину, що повинно бути враховано при розслідуванні злочину та кожній стадії досудового провадження. Зроблено висновок, що всі слідчі ситуації під час розслідування вбивств (у загальному значенні) можна розділити на дві групи: 1) слідчі ситуації «без трупа»; 2) слідчі ситуації «з трупом», які у свою чергу доцільно поділити на слідчі ситуації «з підозрюваним» і «без такого».

Ключові слова: класифікація слідчих ситуацій; слідчі ситуації «з трупом»; слідчі ситуації «без трупа»; слідчі ситуації «з підозрюваним»; слідчі ситуації «без підозрюваного».

Sichkovskaya I.V. КЛАССИФИКАЦИЯ СЛЕДСТВЕННЫХ СИТУАЦИЙ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ УБИЙСТВ / Львовский государственный университет внутренних дел, Украина

Исследованы наиболее распространенные классификации следственных ситуаций, предложенные учеными-криминалистами, критерием распределений которых являются различные основания. Также предложена классификация типичных следственных ситуаций, возникающих при расследовании убийств. Определено, что основой классификации следственных ситуаций являются классификационные основы, которые образуются в зависимости от категории уголовного дела, криминалистической характеристики вида преступления, должно быть учтено при расследовании преступления и каждой стадии досудебного производства. Сделан вывод, что все следственные ситуации при расследовании убийств (в общем смысле) можно разделить на две группы: 1) следственные ситуации «без трупа», 2) следственные ситуации «с трупом», которые в свою очередь целесообразно разделить на следственные ситуации «с подозреваемым» и «без такового».

Ключевые слова: классификация следственных ситуаций; следственные ситуации «с трупом»; следственные ситуации «без трупа»; следственные ситуации «с подозреваемым»; следственные ситуации «без подозреваемого».

Sichkovska I.V. CLASSIFICATION OF INVESTIGATIVE SITUATIONS WHILE INVESTIGATING MURDERS / Lviv state university of internal affairs, Ukraine

Typical investigative situation – a situation that often arises in practice and determines the characteristics of investigation techniques (typical investigative leads, common tasks faced by investigators and the methods and means of solving them).

Success disclosure murder depends on whether you installed all the elements of criminological characteristics of the offense of murder. Elements of forensic characteristics and their reflection in the forensic characterization of a crime are the relationships between them. During the installation of one element may be provided information about another item or multiple items.

Investigation of the situation is individual in each case, as formed by the combination of various components at each stage of the proceedings of the investigation. Given the complexity and structure bahatokomponentnist investigation of the situation, the impact of different objective and subjective factors constant dynamism of the process, the result is a large number of options for

investigation of the situation. Of course, all typify investigating the situation impossible, but we will quote the most common classification criterion for the division in which there are different kinds of reasons.

The above classifications reflect the majority position of scientists regarding this issue. In our opinion, the basis of classification is the classification of investigative situations foundations are formed depending on the category of tional criminal cases, forensic descriptions of the type of crime that should be taken into account when investigating crime and every stage of pretrial proceedings.

The analysis of investigative practices, we conclude that all investigative situations while investigating murders (in the general sense) can be divided into two groups: 1) investigating the situation "without a corpse"; 2) investigating the situation "with a dead body", which, in turn, it is advisable to divide the investigation of the situation "with the suspect" and "without it".

Study materials of criminal proceedings (criminal cases) allowed investigators to distinguish the typical situation of the initial stage of pre-trial investigation of the murders and investigate the prevalence of interest: 1) the disappearance of the person (murder hidden, long time, but only predictable because the corpse is found, the person the victim is known, but the unknown circumstances of her disappearance) (13%); 2) The secret murder, which was accompanied by the dismemberment of the corpse and hiding parts of the body (7%); 3) murder committed in secret obvious (no staging, revealed immediately or shortly after the murder, the killer is unknown at the scene found dead of unknown) (36%); 4) murder hidden, recently, but its mechanism is unclear (the corpse is found, the person sacrifices installed) (13%); 5) identification of the dismembered corpse (3%); 6) secret murder, criminal proceedings initiated by the discovery unidentified corpse (9%); 7) murder hidden, long time, but probably because the body is not found, but the remains – the skull and bones with remnants of clothing (the cause of death is unknown, we can assume and murder, and other causes of death) (12%); 8) murder of apparent (open), killer detained person of his knowledge (7%)

Key words: classification investigative situations, investigating the situation "with a corpse"; investigating the situation "without a corpse"; investigating the situation "with the suspect"; investigating the situation "without a suspect".

Мета статті: проаналізувати різні підходи науковців до класифікації слідчих ситуацій та визначити найбільш правильну, на думку автора, класифікацію слідчих ситуацій під час розслідування вбивств.

Правильна оцінка загальних слідчих ситуацій можлива лише через детальний аналіз її елементів на кожному етапі розслідування. Кількість елементів, які визначають індивідуальні особливості ситуації, можуть бути різними і їх не можна завчасно передбачити, але чим більше безінформаційних елементів визначають структуру слідчої ситуації, тим складніша вона для вирішення. На нашу думку, типова слідча ситуація – це обстановка, яка найчастіше виникає в практичній діяльності та визначає особливості методики розслідування (типові слідчі версії, типові завдання, які постають перед слідством, а також методи й засоби їх вирішення).

Успішність розкриття вбивства безпосередньо залежить від того, чи встановлені всі елементи криміналістичної характеристики вчиненого вбивства. Елементи криміналістичної характеристики, а також їх відображення в криміналістичній характеристиці злочину, мають закономірні зв'язки між собою. Під час установлення одного елемента може бути отримана інформація про інший елемент або декілька елементів.

Перехід ситуації з однієї якості в іншу залежить від змісту елементів, які й визначають її структуру. Оскільки ці елементи між собою взаємопов'язані, зміна навіть одного з них може суттєво відобразитися на її характеристиці загалом. В одних випадках, коли інформаційна сутність елементів зменшується, вона буде характеризуватися більшою невизначеністю, а, відповідно, і складністю для вирішення. В інших випадках, коли дані, що надходять від змісту елементів, забезпечують більш оптимальні шляхи досягнення істини, для них характерна конкретність та простота вирішення.

Слідча ситуація має індивідуальний характер у кожній справі, оскільки формується в результаті поєднання різноманітних компонентів на кожному етапі провадження слідства. Враховуючи складність та багатокомпонентність структури слідчої ситуації, різний вплив об'єктивних та суб'єктивних факторів, постійну динамічність цього процесу, в результаті маємо велику кількість варіантів слідчої ситуації. Звичайно, типізувати всі слідчі ситуації неможливо, але ми наведемо найбільш поширені класифікації, критерієм поділу в яких є різні види підстав.

Поняття і класифікації слідчих ситуацій докладно досліджені в роботах В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, О.В. Васильєва, Т.С. Волчецької І.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкіна, О.Н. Колесніченка, В.О. Коновалової, М.О. Селіванова.

В.Г. Коломацький розглядав такі види слідчих ситуацій: конкретні, типові та специфічні; прості та складні; конфліктні та безконфліктні; сприятливі та несприятливі. Недоліком такої класифікації є те, що автор чітко не вказує критерій поділу слідчих ситуацій, а перевагою – детальне визначення видів слідчих ситуацій. На думку В.Г. Коломацького, типова слідча ситуація – це результат узагальнення конкретних слідчих ситуацій; прості слідчі ситуації – це ситуації, у яких розслідується один злочин або епізод, учинений однією особою; складні слідчі ситуації – коли злочин багатоепізодний або вчинений групою осіб; специфічні (атипові) слідчі ситуації – це ситуації, які суттєво відрізняються від узагальнених; конфліктні слідчі ситуації – це ситуації, коли обвинувачені відмовляються визнавати свою вину; безконфліктні слідчі ситуації – коли обвинувачені визнають свою вину; сприятливі слідчі ситуації – це ситуації, які сприяють вирішенню завдання розкриття та розслідування злочину; несприятливі слідчі ситуації, коли суб'єктивні та об'єктивні умови перешкоджають розслідуванню [1, с. 337].

Р.С. Белкін розрізняє слідчі ситуації таким чином: залежно від специфічності типові та специфічні; залежно від часу виникнення в процесі розслідування – початкові, проміжні й кінцеві; залежно від критерію відносин між учасниками – конфліктні й безконфліктні; залежно від можливості досягнення мети розслідування – сприятливі та несприятливі. Як підставу своєї класифікації він називає якісну щодо можливості досягнення мети розслідування характеристику [2, с. 4].

Л.Д. Самігін та з М.П. Яблоков стверджують, що всі слідчі ситуації можуть бути відповідним чином класифіковані: за підсумковим моментом – на початкові, наступні та заключні; за характером оцінюваного моменту – етапні та проміжні; за ступенем узагальнення – типові та конкретні, які, у свою чергу, поділяються на типові та нетипові; за ступенем психологічного напруження – конфліктні та безконфліктні; за змістом – із високим рівнем невизначеності вихідних даних (складні або тупикові) та з малим рівнем невизначеності (прості) [3, с. 31].

На думку О.Я. Баєва, слідчі ситуації слід класифікувати залежно від ступеня складності на прості і складні; залежно від протидії розслідуванню – на конфліктні та безконфліктні; залежно від ступеня спільності – на типові і спеціальні; залежно від обсягу та характеру наявної у слідстві інформації, на: 1) слідчі ситуації, у яких повністю чи частково відсутні відомості про злочинця; 2) слідчі ситуації, у яких є достатньо відомостей про подію, що розслідується; 3) слідчі ситуації, у яких є неповні відомості як про злочинця, так і про особу, яка вчинила злочин [4, с. 25].

Ситуації, що виникають під час розслідування, є слідчими – така думка М.В. Салтевського. Він виділяє пошукові, розшукові, та організаційні слідчі ситуації; за ступенем інтересів та цілей слідчого та учасників процесу поділяє їх на конфліктні та безконфліктні; за ступенем їх вирішення – на прості та складні; за послідовністю формування – на початкові, проміжні та кінцеві [5, с. 303].

Л.Я. Драпкін відзначає, що типові слідчі ситуації є результатом ситуаційного узагальнення певної категорії кримінальних справ і побудови типових моделей, які охоплюють суттєві ознаки, загальні для визначеної кваліфікаційної групи конкретних ситуацій. Усі складні ситуації, залежно від кількості, характеру і змісту формуючих негативних факторів, Л.Я. Драпкін диференціює на п'ять кваліфікаційних груп: проблемні; конфліктні; тактичного ризику; організаційно-невпорядковані; комбіновані [6, с. 46-51].

Цікавим та новим є підхід до класифікації слідчих ситуацій у роботах Г.А. Матусовського, який розробив класифікацію на підставі проблеми конфліктності. На його думку, така класифікація слідчих ситуацій повинна охопити два типових види: 1) між особою, яка проводить розслідування, та обвинуваченим, підозрюваним або іншими суб'єктами кримінального процесу (зовнішня конфліктність) та 2) між особою, яка проводить розслідування, та іншими правоохоронними й контролюючими органами в системі їх взаємодії (внутрішня конфліктність). Основним критерієм класифікації слідчих ситуацій є інформаційний критерій. Автор також ділить слідчі ситуації на п'ять блоків: перший – криміногенна ситуація, у якій учиняється злочин; кримінальна ситуація, викликана вчиненням злочину; другий – ситуація прояву ознак (слідів) злочину; пошукова ситуація виявлення ознак злочину наслідки злочину – слідова ситуація; третій – слідчі ситуації початкового, наступних (проміжних) та завершального етапу розслідування; відповідно до етапів слідчої ситуації проведення перевірок дій, прийняття рішення про порушення кримінальної справи; слідчі ситуації проведення початкових слідчих дій; слідчі ситуації, пов'язані з призупиненням досудового слідства і його відновленням; четвертий – ситуації судового розгляду (судові ситуації); п'ятий – післясудові ситуації виконання судових рішень [1, с. 168-169]. На нашу думку, цінним у поданій класифікації є те, що Г.А. Матусовський виходить за рамки розгляду слідчих ситуацій у межах досудового слідства, охоплюючи і стадію судового розгляду, і стадію виконання судових рішень.

Досліджуючи питання класифікації слідчих ситуацій, Н.А. Бурнашев чітко сформулював підстави розробленого ним поділу слідчих ситуацій та запропонував таку класифікацію: за обсягом функціонування він виділяє глобальні (загальні та типові) і локальні (конкретні, специфічні, атипові) слідчі ситуації; за сферою функціонування – слідчі, судові, експертні, оперативно-розшукові; відповідно до процесу ситуаційного розвитку – стратегічні, тактичні, організаційні тощо; за етапами розслідування – дослідчої перевірки, початкового етапу розслідування, наступного етапу розслідування, наступних етапів розслідування; за тактичною характеристикою – конфліктні та безконфліктні; за алгоритмізаційною орієнтацією – ситуації, що припускають жорсткі алгоритмізаційні дії, ситуації, що припускають гнучкі, різноманітні дії; за ступенем достовірності відображення стану розслідування – адекватні та неадекватні; за характеристикою інформаційної основи ситуації – проблемні та прості; за часом функціонування – довготривалі, швидкоплинні; за прогностичною ознакою – очікувані, неочікувані (непередбачувані); за ступенем безперервного функціонування – перманентні, тимчасові; за динамічною характеристикою – пульсуючі, згладжені; за сферою ситуативного забезпечення – техніко-криміналістичні, методико-криміналістичні [7, с. 21-22].

Питанню класифікації та типізації слідчих ситуацій присвятив своє дослідження С.В. Веліканов, що подає їх з іншої позиції. Автор вказує, що одна з особливостей класифікації слідчих ситуацій полягає в тому, що в цій процедурі необхідно враховувати її кінцеву мету: не тільки створити теоретичну класифікаційну модель, а й забезпечити можливість її практичного застосування у вигляді системи типових слідчих ситуацій. Він пропонує класифікацію слідчих ситуацій розглядати і як процедуру, і як кінцевий результат віднесення їх до певної сукупності ситуацій,

подібних за відповідними ознаками, з наступною їх типізацією щодо особливостей методик розслідування злочинів [8, с. 12].

Найбільш загальним критерієм класифікації слідчих ситуацій у розслідуванні злочинів можна визначити положення за ступенем складності слідчої ситуації – неускладнені (прості), ускладнені та складні. Іншим критерієм розмежування елементів класифікаційної системи є ступінь можливості вирішення слідчих ситуацій – вирішувані, складновирішувані та невирішувані; фактор складності при цьому визначається ступенем перешкод, які впливають на стан і обстановку розслідування. Вчений наводить загальну класифікацію слідчих ситуацій, пов'язаних з окремими етапами розслідування, прийняттям процесуальних і криміналістичних рішень: 1) ситуації попередньої перевірки повідомлень і заяв про злочини (як комплекс дій, що регулюються ст.97 Кримінально-процесуального кодексу); 2) ситуації при вирішенні питання щодо порушення кримінальної справи; 3) ситуації висування й перевірки слідчих версій і планування розслідування; 4) ситуації підготовки та провадження слідчих і організаційних дій (збирання, дослідження, оцінювання і використання доказів); 5) ситуації забезпечення слідчим взаємодії при розслідуванні злочинів з органом дізнання, наглядовими й контролюючими органами; 6) ситуації пошукової діяльності слідчого; 7) ситуація призупинення кримінальної справи (за нерозкритим злочином); 8) ситуація поновлення припиненої кримінальної справи; 9) ситуації складання обвинувального висновку (аналіз матеріалів кримінальної справи); 10) ситуації, пов'язані з припиненням кримінальної справи [8, с. 12-13].

Наведені вище класифікації відображають більшість позицій учених щодо цього питання. На нашу думку, основою класифікації слідчих ситуацій є класифікаційні основи, які створюються залежно від категорії кримінальної справи, криміналістичної характеристики виду злочину, що повинно бути враховано при розслідуванні злочину та кожної стадії досудового провадження.

Під час аналізу слідчої практики ми зробили висновок, що всі слідчі ситуації при розслідуванні вбивств (у загальному значенні) можна розділити на дві групи: 1) слідчі ситуації «без трупа»; 2) слідчі ситуації «з трупом», які у свою чергу доцільно поділити на слідчі ситуації «з підозрюваним» і «без такого».

Згідно з чинним КПК України, слідчий ухвалює рішення щодо початку досудового розслідування й про провадження слідчих (розшукових) дій. У моменти ухвалення такого рішення слідчий оцінює слідчу ситуацію, яка виникла, з огляду на обстановку розслідування. Розглядаючи конкретну ситуацію, слідчий використовує знання про способи виконання типових завдань, модернізуючи їх, зважаючи на реальність. Момент оцінки слідчої ситуації виникає у двох передбачених законом випадках – під час підготовки ухвалення рішення про напрям розслідування й про проведення слідчих (розшукових) дій. Індивідуальна слідча ситуація як стан розслідування визначається співвідношенням наявної й відсутньої інформації, існуючих доказів і допоміжної інформації про вбивство, відомостей про сили, засоби й можливості самого слідчого, про умови навколишнього середовища тощо.

На думку слідчих і працівників карного розшуку, найбільш проблемними під час розслідування убивств є такі слідчі ситуації: а) є відомості про вбивство, однак відсутній труп (100%); б) виявлено розчленований труп людини (98%); в) немає відомостей про вбивство, труп виявлений на місці вбивства (68%); г) виявлено залишки людини, встановлено мотив убивства (62%); г) немає відомостей про вбивство, труп виявлений не на місці вбивства (58%) [9, с. 59].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень (кримінальних справ) дозволило виокремити типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування вбивств і дослідити їх відсоткову поширеність: 1) зникнення людини (вбивство приховане,

давнє, але лише передбачуване, тому що труп не знайдений, особа жертви відома, однак невідомі обставини її зникнення) (13%); 2) таємне вбивство, яке супроводжувалося розчленуванням трупа й приховуванням частин тіла (7%); 3) вчинено таємне очевидне вбивство (без інсценування, виявлене відразу або незабаром після вбивства, вбивця невідомий, на місці події виявлено труп невідомого) (36%); 4) вбивство приховане, давнє, але незрозумілий його механізм (труп виявлений, особа жертви встановлена) (13%); 5) виявлення частини розчленованого трупа (3%); 6) таємне вбивство, розпочате кримінальне провадження за фактом виявлення невідомого трупа (9%); 7) вбивство приховане, давнє, але ймовірно, оскільки не виявлено тіло, а тільки залишки – череп і кістки із залишками одягу (причина смерті невідома, можна припускати і вбивство, й інші причини смерті) (12%); 8) вбивство очевидне (відкрите), вбивця затриманий і особа його відома (7%) [9, с. 60].

ЛІТЕРАТУРА

1. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підруч. для студ. юрид. вузів і ф-тів / [за ред. В.Ю. Шепітька]. – Х. : Право, 1998. – 376 с.
2. Белкин Р.С. Перспективы исследования проблемы следственной ситуации / Р.С. Белкин // Следственная ситуация. – М, 1985. – С. 3-20.
3. Криминалистика : учеб. для вузов / [отв. ред. Н.П. Яблоков]. – М. : БЕК, 1995. – 708 с.
4. Баев О.Я. Руководство для следователей / О.Я. Баев ; под. ред. Н.А. Селиванова, В.А. Снеткова. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 732 с.
5. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М.В. Салтевський. – К. : Кондор, 2006. – 588 с.
6. Драпкин Л.Я. Понятие и классификация следственных ситуаций / Л.Я. Драпкин // Криминалистика : учеб. для вузов. – М. : Наука, 2000. – 680 с.
7. Бурнашев Н.А. Следственные ситуации в методике расследования преступлений / Н.А. Бурнашев // Проблемы интенсификации деятельности по расследованию преступлений : межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск : Свердлов. юрид. ин-т, 1987. – С. 16-22.
8. Великанов С.В. Класифікація слідчих ситуацій у криміналістичній методиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / С.В. Великанов ; ХНУВС. – Х., 2002. – 22 с.
9. Січковська І.В. Початковий етап розслідування сексуальних вбивств : дис. ... кандидата юридичних наук : 12.00.09 / Січковська Інна Віталіївна. – К., 2013. – 275 с.

REFERENCES

1. Krymynalystyka. Forensic tactics and methods of crime investigation : textbook for students Legal. universities and f- ing / [ed. V.U. Shepitko]. – Kh. : Right, 1998. – 376 p.
2. Belkin R.S. Studies Perspectives Problems investigative situation / R.S. Belkin // Investigative situation. – М, 1985. – P. 3-20.
3. Krymynalystyka : Textbook. for high schools / [Ed. eds. N. Yablokov]. – Moscow : BEC, 1995. – 708 p.

4. Baev A.Y. Guide for inquirer / A.J. Baev ; pod. eds. N.A. Selivanov, V.A. Snetkova. – M. : INFRA-M, 1997. – 732 p.
5. Saltevsyy M.V. Kriminalistics (in today's presentation) : Textbook / M.V. Saltevsyy. – K. : Condor, 2006. – 588 p.
6. Drapkyn L.Y. Concept and classification investigative situations / L.Y. Drapkyn // Krymynalystyka : Textbook. for high schools. – M, 2000. – 680 p.
7. Burnashev N. Investigatory situation in the technique of investigation of crimes / N.A. Burnashev // Problems intesyfikatsiyi in the investigation of crimes : mezhvuz. Sverdlovsk : Sverdlov. Legal. in-t, 1987. – P. 16-22.
8. Velikanov S. Classification of forensic investigators in situations method : Author. Thesis for obtaining sciences degree candidate. Legal. sciences specials. 12.00.09 / S.V. Velikanov. – Kh., 2002. – 22 p.
9. Sichkovska I.V. The initial phase of the investigation of sexual murders : dis. Candidate of Legal Sciences : 12.00.09 / Sichkovska Inna. – K., 2013. – 275 p.